

OBSAH

I. Úvod	13
1.1. Marginální půdy – definice	13
1.2. Enklávy marginálních půd – základní charakteristika a hypotézy	14
1.3. Vymezení problému a formulace otázek	14
1.4. Hlavní prameny – přehled	16
1.5. Osnova a postup práce	16
1.6. Dosavadní studium enkláv marginálních půd v Čechách	18
I. Část	
Teoretická východiska	21
2. Osídlení a zemědělské využití špatných půd – teoretická východiska	23
2.1. Úvod	23
2.2. Labilita zemědělských systémů a osídlení na neúrodných půdách	24
2.3. Zemědělské chování v podmínkách rizika a nejistoty	26
2.4. Vliv dalších faktorů na volbu produkčních strategií a velikost obdělávané plochy	28
2.5. Strategie snižující riziko potravinového nedostatku	28
2.6. Závěr	29
2.7. Exkurz I.	30
2.8. Exkurz II.	32
3. Problematika vícepolních systémů na lehkých písčitéch půdách	33
3.1. Úvod	33
3.2. Trojhonná úhorová soustava	33
3.3. Extenzivní formy úhorových soustav na lehkých písčitéch půdách	33
3.4. Alternativy k extenzivním úhorovým soustavám na lehkých písčitéch půdách	34
3.5. Závěr	35
II. Část	
Enkláva navátých písků u Sadské v raném novověku	37
4. Přírodní podmínky Lhot	39
4.1. Úvod	39
4.2. Geografické a geomorfologické začlenění	39
4.3. Geomorfologie	39
4.4. Geologie	40

4.5. Hydrologické podmínky	40
4.6. Pedologie	41
4.7. Geobotanická rekonstrukce	42
4.8. Proměny přírodního prostředí v pozdním středověku a raném novověku	42
4.9. Charakteristika podnebí s ohledem na zemědělskou produkci	43
4.10. Závěr	44
5. Zemědělské systémy na navátých písčích u Sadské	45
5.1. Úvod	45
5.2. Historické polní systémy	45
5.3. Zonace zemědělského využití plůžiny	46
5.4. Metoda a hlavní prameny	46
5.5. Analýza plůžin	49
5.6. Výpověď starších písemných pramenů 16.–18. století	54
5.7. Úrodnostní výkyvy ve Lhotách a jejich dopady podle narativních pramenů	54
5.8. Závěr	55
6. Zemědělská výroba v Kostelní Lhotě	57
6.1. Úvod	57
6.2. Metoda	57
6.3. Model	58
6.4. Význam produkční diverzity usedlostí pro sídelní vývoj	60
6.5. Závěr	60
7. Zemědělské strategie na rozhraní dvou ekozón	62
7.1. Úvod	62
Milčice	62
7.2. Přírodní podmínky	62
7.3. Pramenná základna	63
7.4. Hlavní rysy zemědělské výroby v Milčicích (2. pol. 18. stol.)	63
7.5. Formálně- majetková podoba plůžiny (2. pol. 18. stol.)	64
7.6. Rozložení zemědělských aktivit	64
7.7. Zemědělské strategie a kolísání výnosů	65
7.8. Závěr	69
8. Překonávání úrodnostního rizika na navátých písčích	80
8.1. Úvod	80
8.2. Rámcové předpoklady přírodních podmínek	80
8.3. Strategie zvyšující diverzitu	80
8.4. Závislost na komplexním sociálně-ekonomickém systému	81
8.5. Hypotéza	82
8.6. Srovnání s malými sídly na navátých písčích	82
9. Váha proměnlivých faktorů v mladším středověku	83
9.1. Úvod	83
9.2. Ekologické faktory	83
9.3. Sociálně-ekonomické a demografické faktory	84
9.4. Sociálně-kulturní faktory	84

III. Část

Počátky osídlení navátých písků u Sadské podle písemných pramenů	85
10. Historické souvislosti osídlení navátých písků u Sadské	87
10.1. Proměny využití marginálních půd – teoretická východiska	87
10.2. Výpověď písemných pramenů	88
10.3. Majetkově-právní souvislosti	88
10.4. Lenní závazek a jeho výklad	88
10.5. Datování lokací	89
10.6. Jména nových sídel	89
10.7. Území pozdních lokací a jeho hospodářské využití	90
10.8. Příčiny lokace	92
10.9. Realizátoři lokace	94
10.10. Farní kostel ve Kří a jeho situování	94
10.11. Hradištko u Sadské	95
10.12. Komunikační síť v oblasti navátých písků a v jejich blízkosti	96
10.13. Závěr	97
11. Pozdní lokace ve středních Čechách	99
11.1. Lokace nových vesnic	99
11.2. Lokace vesnic se starší sídelní tradicí	100
11.3. Výpověď novodobých pramenů	100
11.4. Shrnutí	102

IV. Část

Počátky osídlení navátých písků u Sadské podle archeologických pramenů	
Zaniklá středověká vesnice Kří	105
12. Přírodní podmínky	107
12.1. Úvod	107
12.2. Geologicko-morfologické podmínky	107
12.3. Pedologické podmínky	107
12.4. Hydrologické podmínky	108
12.5. Botanická indikace	108
13. Historie lokality a dějiny výzkumu	110
13.1. Písemné zprávy o využití areálu lokality	110
13.2. Výzkum Jana Hellicha	111
13.3. Novodobý zájem o lokalitu	112
14. Recentní narušení povrchových tvarů	113
15. Přirozené formační procesy – geneze povrchových tvarů	115
15.1. Úvod	115
15.2. Povrchové tvary vznikající rozpadem dřevohliněných stavebních konstrukcí v rovinatém terénu ...	115
15.3. Povrchové tvary vzniklé zemními pracemi	117
16. Zaměření a kartografické znázornění reliefních tvarů v areálu zaniklého Kří	118
16.1. Zaměření – postup a použité metody	118
16.2. Kartografické znázornění	118
17. Souhrnný popis lokality	120
18. Slovní popis povrchových tvarů	121
19. Věrohodnost výsledků	129

19.1. Úvod	129
19.2. Vegetační kryt	129
19.3. Subjektivní faktory	129
19.4. Závěr	130
20. Rozbor a interpretace antropogenních povrchových tvarů	131
20.1. Drobné vyvýšeniny	131
20.2. Sníženiny	134
20.3. Další tvary	135
21. Stavební technika	136
21.1. Složení vyvýšených povrchových tvarů	136
21.2. Odkryv Jana Hellicha a zprostředkovaná sdělení lesního personálu	136
21.3. Výpověď geofyzikálního průzkumu	137
21.4. Dostupný stavební materiál	137
21.5. Shrnutí	137
22. Identifikace usedlostí a jejich dvorů	138
22.1. Pojetí usedlosti a dvora	138
22.2. Vyčlenění parcely a dvora usedlosti	138
22.3. Identifikace dvorů jednotlivých usedlostí v areálu zaniklé středověké vesnice Kří	139
22.4. Shrnutí	140
23. Zástavba dvora	142
23.1. Obytný dům	142
23.2. Hospodářské stavby	144
23.3. Závěr	144
24. Dvůr s motte	145
24.1. Úvod	145
24.2. Dvůr drobného šlechtice v Kersku	145
24.3. Srovnání s ostatními dvory s motte v Čechách a na Moravě	146
24.4. Držitelé dvora s motte ve Kří a jejich postavení	147
24.5. Drobná šlechta na vesnicích poděbradského panství ve 14. století	147
24.6. Dvůr a motte Babín	147
25. Archeologické nálezy	149
26. Půdorysná osnova	150
26.1. Úvod	150
26.2. Návesní prostor	150
26.3. Dvorové parcely	150
26.4. Sídlní koncept a podoba primární půdorysné formy	151
26.5. Druhotný vývoj	152
26.6. Závěr	152
27. Plužina	153
27.1. Úvod	153
27.2. Rozsah	153
27.3. Struktura	154
27.4. Přírodní podmínky plužiny zaniklého Kří	155
27.5. Závěr	155
28. Charakteristika sídlní formy a její středoevropské souvislosti	157
28.1. Úvod	157

28.2. Sídelně-geografické souvislosti	157
28.3. Datace	159
28.4. Prolnutí vesnických a městských půdorysů	159
29. Soudobé středoevropské paralely	161
29.1. Střední Švábsko	161
29.2. Střední Franky	162
30. Odraz sociální diferenciacie v půdorysné osnově vesnice mladšího středověku a raného novověku	163
30.1. Úvod	163
30.2. Vztah velikosti dvorových parcel a velikosti usedlostí	163
30.3. Souvislost velikosti a produkce usedlostí	164
30.4. Sociální diferenciacie středověké vesnice	164
30.5. Výpověď velikosti dvorů a dvorových parcel v areálu zaniklého Kří	165
V. Část	
Exkurzy	167
31. Sídelní formy mladšího středověku ve střední Evropě	169
31.1. Úvod	169
31.2. Statické pojetí sídelních forem a jejich klasifikace	169
31.3. Alternativy v pojetí sídelních forem	171
31.4. Dynamické pojetí sídelních forem	171
31.5. Formální analýza sídelních forem	175
31.6. Shrnutí	176
32. Počátky sídla	177
32.1. Založení sídla – parcelace	177
32.2. Vývoj sídla v jeho počátcích	177
32.3. Novověké údaje o sídelních počátcích	178
32.4. Závěr	178
33. Procesy pustnutí a zániku	180
33.1. Úvod	180
33.2. Geografický pohled	180
33.3. Etnoarcheologický pohled	183
34. Ekonomické chování rolnického hospodářství	186
34.1. Úvod	186
34.2. Podstata teorie A.V. Čajanova (dnes označována jako teorie / model drudgery-averse peasant)	188
34.3. Stupeň produkce selské domácnosti	189
34.4. Práce mimo vlastní rodinné hospodářství	190
34.5. Vztah mezi hospodářskými a osobními výdaji	191
34.6. Závěr – hospodářské chování rolnického hospodářství a souvislost se sídelním vývojem	194
35. Josefský katastr a jeho výpověď	196
35.1. Obsah písemností	196
35.2. Interpretace	196
35.3. Závěr	197
36. Geometrický rozbor terénního reliéfu a jeho akrtografické znázornění (<i>viz příloha na CD</i>)	198
37. Povrchové tvary a jejich výpověď v podobě půdorysu a dvorů (<i>viz příloha na CD</i>)	198
38. Analogie sídelní formy Kří v raném novověku (<i>viz příloha na CD</i>)	198
39. Geofyzikální průzkum (<i>viz příloha na CD</i>)	198

VI.

Závěr	199
40. Srovnání s jinými mikroregiony	201
40.1. Černokostecko	201
40.2. Travčický les	202
41. Závěr	204
41.1. Agrárně-ekonomická zonace v předindustriálním období	204
41.2. Zemědělské využití marginálních půd a jejich enkláv v předindustriálním období	204
41.3. Zemědělské využití navátých písků u Sadské v raném novověku	205
41.4. Počátky osídlení navátých písků u Sadské	206
41.5. Zaniklá středověká vesnice Kří u Sadské	206
41.6. Srovnání enklávy navátých písků u Sadské a Černokostecka	206
41.7. Zemědělská atraktivnost marginálních půd	207
41.8. Důsledky osídlení enkláv marginálních půd	207
41.9. Marginální půdy a jejich osídlení	207
42. Seznam pramenů a literatury	209
Zkratky	209
Edice pramenů	209
Literatura	211
43. Besiedlung und landwirtschaftliche Nutzung marginaler Böden im späten Mittelalter und der frühen Neuzeit	223
Inhalt	224
Zusammenfassung	230
Verzeichnis der Abbildungen, Graphe und Tafeln im Text	248
Verzeichnis der Abbildungen, Pläne und Tafeln in der Beilage	251
PŘÍLOHY:	
Obrázky (Abbildungen) 1-66	255
Plány (Pläne) 1-14	323
Tabulky (Tafeln) 1-13	339
PŘÍLOHY NA CD:	
Kap. 18	
Kap. 22.3.2.	
Kap. 36-39	
Kostelní Lhota – výtah z údajů josefského katastru	
Zpráva o geofyzikálním průzkumu (RNDr. Roman Křivánek, AÚ AV ČR v Praze)	